

Mintautas Čiurinskas

PERGALĖS PRIE ORŠOS (1514)
 PROPAGANDA EUROPOJE:
 ŠALTINIŲ APŽVALGA, LITERATŪRINIAI
 BEI KULTŪRINIAI ASPEKTAI

Mūšis prie Oršos įvyko po to, kai 1514 metų vasarą buvo užimtas Smolenskas. Karo veiksmams siekta atremti Maskvos agresiją, atsiimti prarastas teritorijas ir miestus, visų pirma patį Smolenską. Apie 30 000 karių turėjusi jungtinė LDK ir Lenkijos kariuomenė sumušė 80-tūkstantinę Maskvos kariuomenę. Tai įvyko rugsėjo 8-ąją, per Švč. Mergelės Marijos Gimimo dienos šventę.

Šaltiniai, iš kurių istorikai dažniausiai semiasi žinių apie pergalę, yra įvairių XVI amžiaus autorių istoriniai veikalai bei metraščiai. Tiek Martyno Bielskio¹, Bernardo Wapovskio², Motiejaus Strijkovskio³ kronikos ar Justo Decijaus⁴ veikalas (kuriuo Strijkovskis remiasi), tiek *Acta Tomiciana* surinkti laišakai ir dokumentai, bei šio aktų rinkinio sudarytojo Stanislovo Gurskio 1514 m. įvykių apžvalga⁵ pateikia gana

¹ Marcin Bielski, *Kronika Polska Marcina Bielskiego* nowo przez Ioach. Bielskiego syná iego wydaná, Kraków: W drukárni Jákuabá Sibeneycherá, 1597, p. 523–528. (*Kronika Marcina Bielskiego*, wyd. Kazimierz Józef Turowski, t. 3, Sanok: K. Pollak, 1856, p. 977–978.)

² Bernard Wapowski, *Kroniki Bernarda Wapowskiego*, wyd. J. Szujski, (*Scriptores rerum Polonicarum*, t. 2), Kraków, 1874, p. 117–123.

³ Maciej Strykowski, *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wsszystkiej Rusi Macieja Strykowskiego*, t. 2, Warszawa: Nakład Gustawa Leona Glücksberga, 1846, p. 378–385 (skyr.: *O sławnym zwycięstwie nad 80000 tysięcy wojsk Moskiewskich pod Orszą, przez Litwę i russaki, z pomocą polaków, roku 1514, miesiąca września dnia 8*).

⁴ Jodocus Ludovicus Decius, *De Sigismundi regis temporibus liber*, Cracoviae: Opera atque industria Hieronymi Vietoris Chalcographi, 1521, p. LXXXVII–XCII.

⁵ *Acta Tomiciana: Tomus tertius epistolarum, legationum, responsorum, actionum, et rerum gestarum*, t. 3, Po[ſna]niae, 1853, p. 3–9 (toliau trumpinama – AT).

smulkią informaciją ir apie prieš tai buvusias aplinkybes, ir apie mūsų eigą bei pasekmes, vėlesnius diplomatinis žingsnius.

Šiuolaikinių istorikų mokslinėse sintezėse pateikiami žinomi faktai, kaip efektyviai Europoje buvo paskleista žinia apie pergalę prieš stačiatikius maskvėnus, turėjusi svarbos Jogailaičių ir Habsburgų kovai dėl įtakos bei vėlesniam suartėjimui; kaip buvo vežami Europos valdovams parodyti belaisviai ir kaip dalį jų atėmė bei į tėvynę grąžino Maskvos sąjungininkas imperatorius Maksimilijonas I⁶. Atskiruose straipsniuose tyrinėti po mūsų paimtų į nelaisvę maskvėnų sąrašai, jų likimas⁷, karinė istorija aptaria mūsų eigą⁸, o politinės pasekmės bei

⁶ Bronius Dundulis, *Lietuvos užsienio politika XVI a.*, Vilnius: Mintis, 1971, p. 66; Krzysztof Baczkowski, *Zjazd Wiedeński 1515: Geneza, przebieg, znaczenie*, Warszawa: PWN, 1975, p. 150–151; Gregoz Błaszczyk, *Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności, 1492–1569*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2002, p. 56–57. – Vienos naujausių Lietuvos viduramžių istorijos sintezių autorius pateikęs mūsų ir jo pasekmių vertinimą rašo, kad pergalę prie Oršos Europoje propagavo lenkų diplomatija. Karinės pergalės ir politinių veiksmų rezultatas buvo išardyta pavojinga imperatoriaus Maksimilijono I ir Maskvos valdovo Vosyliaus III sąjunga (imperatorius tokios sąjungos sąlygas savo priesaika buvo patvirtinęs vos mėnesiui likus iki mūsų – rugpjūčio 4 dieną), Žygimanto Senojo ir apskritai Jogailaičių suartėjimas su Habsburgais. Šios permainos ypač buvo svarbios jau netekusiai Smolensko Lietuvai, kuriai Maskva grėsė savo kariniais resursais ir ekspansijos politika. Žr. dar: Jūratė Kiaupienė, „*Mes Lietuva*“: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorija XVI a. (viešasis ir privatus gyvenimas), Vilnius: Kronta, 2004, p. 202.

⁷ Michail Krom, „Rejstry jeńców moskiewskich na Litwie w pierwszej połowie XVI wieku“, in: *Przegląd wschodni*, 1994, t. 3, z. 3 (11), p. 451–470; Jan Tyszkiewicz, „Jeńcy wojenni i dyplomacja Polska w XV–XVI wieku“, in: *Balticum: Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII w.*, ofiarowane M. Biskupowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, red. Z.N. Nowak, Toruń, 1992, p. 364–365; Mixail Кошалеў, „Жывыя і мёртвыя: маскоўскія вязні пасля аршанскай бітвы 1514 г.“, in: *Гістарычна-археалагічны зборнік*, н. 13, Мінск, 1998, p. 176–183 (šio straipsnio pradžioje yra pergalei skirtos propagandinės raštijos trumpa apžvalga); Hieronim Grala, „Jeńcy spod Orszy: między Jagiellońską „Propagandą sukcesu“ a Moskiewską racją stanu (1514–1552)“, in: *Aetas media, aetas moderna: Studia ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. H. Manikowska, A. Bartoszewicz, W. Fałkowski, Warszawa: Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 2000, p. 440–466; Marius Sirutavičius, *Karo belaisviai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. pirmojoje pusėje*, Vilnius: Vilniaus knyga; Leidėjų asociacija BIBLION, 2002, p. 14, 17–32, 38, 41, 44–45, 71–72.

⁸ *Zarys dziejów wojskowości polskiej do roku 1846*, pod red. Janusza Sikorskiego, t. 1, Warszawa, 1965, p. 333–336.

1515 metų Vienos suvažiavimas seniai yra politinės ir diplomatijos istorijos akiratyje⁹. Tačiau išsamiai literatūriniai propagandiniai šaltiniai, ypač lietuviškuose tyrinėjimuose, neaptarti¹⁰. Poetinių ta proga išleistų kūrinių literatūriniai bruožai aptarti lenkų tyrinėtojo Julijaus Nowako-Dłużewskio monografijoje, skirtoje proginei poezijai¹¹.

Dar prieš Oršos mūšį vyko aktyvi ir reikšminga diplomatinė kova. Karo veiksmams buvo domimasi Europoje, ten buvę diplomatai bei kiti su valdovo kanceliarija, valstybės atstovavimu susiję asmenys tenkino susidomėjimą teikdami informaciją apie priešo grėsmę ir didesnes karines Lietuvos ir Lenkijos valdovo sėkmes¹². Tarptautiniu mastu svarbi buvo ir Maskvos sąjunga su imperatoriumi Maksimilijonu I, ir Vladislavo bei imperatoriaus pastangos išvaduoti suimtą Mykolą Glinskį. Vėliau, prieš pat mūšį, pasitikintis savimi Maskvos didysis kunigaikštis siuntė pasiuntinius pas Europos valdovus, klausdamas, ką daryti su karaliumi, dėl pergalės prieš kurį buvo visai tikras¹³. Šiais, daugiausia diplomatiniais, keliais „išreklamuotas“ konfliktas su stiprėjančia „schizmatikų“ valstybe juo labiau traukė Europos galybių dėmesį.

⁹ Andrzej Wyczański, „Polska służba dyplomatyczna w l. 1506–1530“, in: *Polska służba dyplomatyczna XVI–XVIII wieku*, studia pod redakcją Zbigniewa Wójcika, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966, p. 77. – Iš Maskvos pozicijų, be kitų šaltinių daug remiantis rusų metraščiais, įvykiai apžvelgti rusų istoriko veikale: Александр Александрович Зимин, *Россия на пороге нового времени: Очерки политической истории России первой трети XVI в.*, Москва: Мысль, 1972, p. 164–170.

¹⁰ Jie atskirai įvardijami Jeronimo Gralios straipsnyje greta kitų propagandinių priemonių, tačiau ne visi ir plačiau jų necharakterizuojant: Иероним Граля, „Мотивы оршанского триумфа в ягеллонской пропаганде“, in: *Проблемы отечественной истории и культуры периода феодализма: (Чтения памяти В.Б. Кобринна. Тезисы докладов и сообщений, Москва, 29–29 января 1992 года)*, Москва, 1992, p. 46–50.

¹¹ Juliusz Nowak-Dłużewski, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce: Czasy Zygmuntownskie*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1966, p. 49–60.

¹² Vėliau pagarsėjęs istoriniais ir geografijos darbais Bernardas Vapovskis, kaip dvasininkas buvojęs Romoje, dar 1508 m. parašė pirmąjį savo istorinį veikalėlį *De bello a Sigismundo I Rege Poloniae contra Moschos gesto*.

¹³ Apie tai Strijkovskis pažymėjo paraštėje: „Skóre na niedźwiedziu przedawać nie dobrze“, žr.: *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi Macieja Strijkowskiego*, p. 385.

Nepaisant pasiektos įspūdingos pergalės, karinės strateginės Oršos mūšio pasekmės bei teritoriniai laimėjimai (tai paaiškėjo kiek vėliau) buvo nedideli, nes Smolenskas, 110 metų nuo Vytauto laikų priklausęs LDK, dabar beveik šimtmečiui liko Maskvos valdžioje. Pergalė leido tik laikinai atkurti tam tikrą jėgų pusiausvyrą ir atmušti priešą nuo LDK sienų. Kita vertus, akivaizdu, kad pergalė buvo vertinga ir gyvybiškai būtina, ypač turint galvoje, kas būtų galėję ištikti LDK nesėkmės atveju. Pakanka prisiminti garsius maskvėnų stovykloje aptiktus grandinių prikrautus vežimus, skirtus LDK kariams, užimtoje priešų stovykloje rastus Maskvos valdovo nurodymus, ką daryti sučiupus Žygimantą Senajį ir kurlink veržtis sutriuškinus mažesnę LDK kariuomenę – galime įsivaizduoti nebent 1655 metų katastrofos galimybę.

Kitaip buvo su politinėmis mūšio pasekmėmis. Čia pergalės faktas turbūt buvo išnaudotas daugiau, nei ji vėliau pasirodė esanti verta pagal karinius bei teritorinius rezultatus. Tokio didelio masto propagandinė kampanija iki tol neturėjo precedento. Ji gerokai lenkė ankstesnės epochos priemones, kuriomis buvo siekiama tarptautinėje plotmėje įtvirtinti Žalgirio mūšio pasiekimus. Tai buvo didelė propagandinė Žygimanto Senojo sėkmė. Kitoms Europos valstybėms, be rašytinių pranešimų, ją vaizdžiai turėjo paliudyti kaip pergalės įrodymas siunčiami kilmingi karo belaisviai maskvėnai. Pergalės propaganda visų pirma buvo vykdoma Lietuvos ir Lenkijos valstybių diplomatinėje tarnyboje dirbusių asmenų. Didelis vaidmuo teko literatūros kūriniams bei kitiems raštams, kurių daugelį tie diplomatai ir sukūrė. Svarbūs, o kartu operatyviausi, platinant žinią apie pergalę buvo valdovo kanceliarijoje sukurti raštai, laišškai. Rūpinantis pergalę išgarsinti Europoje, buvo pasiūsti oficialūs mūšį aprašantys laišukai popiežiui, Žygimanto broliui Čekijos ir Vengrijos karaliui Vladislovui, Transilvanijos vaivada Jonui Zapolyjai, Venecijos dožiui Julijonui Medičiui, kitiems valdovams, kardinolams (juos, pavyzdžiui, mini Venecijos valstybinius įvykius ir dokumentus kruopščiai savo dienoraštyje registravęs istorikas Marino Sanudo

(Sanuto)¹⁴). Be abejo, pergalės žinia atsispindėjo ir įvairių asmenų asmeninėje korespondencijoje.

¹⁴ Šio dienoraščio turinys atskleidžia, kokiais keliais ir kaip greit žinia apie pergalę plito po Europą, šiuo atveju – per Vengriją Italijos, Venecijos kryptimi. Pirmoji oficiali informacija Venecijos valstybės kanceliariją pasiekė 1514 metų spalio 23 dieną. Sanudo rašo, kad iš Vengrijos atėjo laiškas nuo Venecijos pasiuntinio (*orator nostro*) Antano Suriano (Antonio Surian), rašytas rugsėjo 24 dieną, apie tai, kad su 80000 karių maskvėnai užpuolė Lenkijos karalystę, mūšyje buvo nugalėti, 30000 buvo nukauti, kiti pasitraukė, 1500 paimta į nelaisvę, tarp jų – daug didikų (*tra i qual molti satrapi e primi moschoviti*), tai įvykę per Švč. Marijos šventę rugsėjo 8 dieną. Įdomu, kad, kaip rašo Sanudo, gavus žinią Vengrijos karalystėje vyko didžiulės šventės, kadangi Lenkijos karalius esąs šio karaliaus brolis, žr.: Marino Sanuto, *I diarii di Marino Sanuto*, t. 19, Bologna, 1961², col. 158 (I leid.– Venezia, 1787).

Toliau (ties paskutinės spalio dienos įrašais) yra pateiktas dalyką smulkiau aprašantis to paties Suriano laiško tekstas, iš kurio sužinome, jog jį parašė tą pačią dieną (rugsėjo 24), kurios rytą buvo gauta pergalės žinia (laiškas), sutikta su didžiuliu valdovo ir ponų pasitenkinimu, ir tądien buvo surengta šventė šaudant fejerverkus bei iš artilerijos pabūklų. Laiške minima, kad Moskovijos valdovas dėl įtarimų išdavyste liepė suimti ir kankinti kunigaikštį Mykolą (Šuisį). – *Ibid.*, col. 180.

Dar vėliau, lapkričio mėn., Sanudo pateikia jau dviejų Žygimanto Senojo laišku, gautų, matyt, iš pasiuntinio Vengrijoje, visą lotynišką tekstą. Pirmasis yra tas, kuriuo, kaip minėta, apie „įžymią ir daugelį amžių atsiminsimą“ pergalę buvo pranešta broliui Vengrijos karaliui Vladislovui (duotas stovykloje prie Borisovo, rugsėjo 12 d.); antrasis panašus, tik trumpesnis, – juo apie tą patį Žygimantas Senasis praneša savo seseriai karalaitei Elzbietai. Kartu perrašytas tekstas trumpo laiško, kuriuo Venecijos dožas sveikina Lenkijos karalių su pergale (rašytas Dožų rūmuose lapkričio 17 d.). – *Ibid.*, col. 252–255.

Žygimanto Senojo laiškas, rašytas iš karo stovyklos prie Borisovo rugsėjo 18 dieną ir adresuotas tiesiogiai Venecijos dožui Leonardui Lauredanui, adresatą pasiekė tik po dviejų mėnesių – gruodžio viduryje. Jo visas lotyniškas tekstas su atsakomuoju dožo laišku, antrą kartą sveikinančiu su pergale, taip pat pateikiamas dienoraštyje. – *Ibid.*, col. 345–348.

Dienoraštyje skaitome, kad dar po mėnesio, 1515 metų sausio 22 dieną, į Veneciją su palyda atvyko Žygimanto Senojo pasiuntinys Mikalojus Volskis, kuris perdavė valdovo laišką. Iš jo buvo sužinota, kaip buvo siunčiamas pas popiežių ir turėjo pasveikinti pakeliui Venecijos valstybę bei padovanoti du maskvėnus su jų arkliais. Du kiti buvo skirti dovanoti Julijonui Medičiui, o 4 – popiežiui. Insbruke jie buvo atimti imperatoriaus, todėl Volskis atsiprašė, kad negali jų perduoti. Šalia perrašyti dar du ne valstybiniai, o asmeniniai Motiejaus Dževickio, Vloclaveko vyskupo ir Lenkijos karalystės kanclerio, laiškai, rašyti rugsėjo 29 ir spalio 22 dienomis iš Vilniaus draugams Venecijos patricijams. – *Ibid.*, col. 385–388.

Charakteringa, kad šiais laiškais perduodant tik svarbiausias žinias apie pergalę, jos „nekomplikuojamos“ realijomis apie Žygimanto Senojo valdų statysą, – LDK juose neminama.

Išsamiausias iš Žygimanto Senojo laiškų yra skirtasis popiežiui Leonui X. Jo turinys tapo gerai žinomas amžininkams, jis dar tais pačiais metais atskiru leidiniu dukart išspausdinamas Krokuvoje¹⁵, kitais – 1515 – metais įdomiame įvairių autorių laiškų bei kitokių tekstų rinkinyje Bazelyje¹⁶ kartu su popiežiaus legato Jokūbo Pizono laišku ta pačia tema. Jis ne kartą publikuotas vėliau, daugiausia istorikų sudarytuose dokumentų rinkiniuose¹⁷.

¹⁵ Žygimantas Senasis, *Epistola Serenis[simi] ac Inuictis[simi] D[omini] Sigismundi Regis Polonie magni Ducis Lituaniae Russie Prussieque D[omi]ni et heredis: Ad Sanctis[simum] D[ominum] Leonem X Pont[ificem] Max[imum] de victoria contra hereticos ac schismaticos Moscuios apud aras Alexandri Magni parta*, S.l.: s. n., s. a., 4°, 4 nenum. lap. – Du šio teksto leidimai nurodomi bibliografiniame leidinyje: Konrad Zawadzki, *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI–XVIII wieku: Bibliografia*, t. 1: 1514–1661, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977, p. 1 (nr. 2, 3).

¹⁶ Žygimantas Senasis, „*Epistola sereniss[imi] ac inuictiss[imi] d[omi]ni Sigismundi Regis Poloniae, Magni Ducis Lituaniae, Russiae, Prussiaeque d[omi]ni et haeredis, ad Sanctiss[imum] D[ominum] Leonem X Pont[ificem] Max[imum] de victoria contra schismaticos Moscuios apud Aras Alexandri Magni parta*“, in: *Iani Damiani Senensis ad Leonem X. Pont. Max. de expeditione in Turcas Elegeia cum argutissimis doctissimorum virorum epigramatibus* [...], Basileae: Joannes Frobenius typis suis excudebat, mense Augusto MDXV [=1515], 4°, lap. Eⁱⁱ r–E^{iv} v.

¹⁷ Alexander Guagninus, *Rerum Polonicarum tomi tres: Quorum primus omnium Poloniae regum, a Lecho, primo gentis duce, ad Stephanum Bathoreum, etiamnum regem, tum principum Lituaniae, chronologicam recensionem, ac singulorum res gestas complectitur: adiecta recens historiarum in nostram aetatem incidentium continua narratione. II. Provinciarum, quae uno Sarmatiae Europaeae nomine vulgo veniunt, chronographicam descriptionem continent. III. Res singulariter a Polonis in Valachia gestas, orationes item et epistolas, sceptri Polonici negotia concernentes habet, Alexandro Guagnino, equite aurato pedumque praefecto autore, Francofurti: Excudebat Ioann. Wechelus, 1584, p. 515 (*Epistola Pisonis* [...]), p. 526 (*Epistola [...] d. Sigismundi regis Poloniae, magni ducis Lituaniae [...] de victoria contra schismaticos Moscos*); Joannes Pistorius, *Polonicae historiae corpus* [...], t. 3: *Qui res particulariter gestas a Polonis complectitur* [...], Basileae: Per Sebastianum Henricpetri, 1582, p. 1–4 (*Epistola Pisonis* [...]), p. 5, 6 (*Epistola S[erenissi]mi Sigismundi regis Pol[oniae] ad Sanctiss[imum] D. Leonem X Pontificem Maximum de victoria contra schismaticos Moschovios apud Aras Alexandri Magni parta*); pastarasis leidinys aprašytas pagal: Karol Estreicher, *Bibliografia Polska: Stólcie XV–XVIII*, t. 24, Kraków, 1896, p. 332–333. Toliau trumpinama – *Estr.*; *AT*, t. 3, p. 181–183 (nr. CCXXXII).*

Laiške schizmatikai maskvėnai lyginami su netikėliais turkais, totoriais ir skitų gentimis, pergalė prieš Maskvos valdovą, vadinamą visos Azijinės Sarmatijos tironu, iškeliami kaip katalikiškojo valdovo, kuris vienas gina Europos katalikybę nuo tiekos priešų, nuopelnas. Nurodomi ankstesnieji įvykiai, priešo kariuomenės dydis (80000), veiksmai prieš mūšį, persikėlimas per Dneprą, greitas sutriuškinimas, pabrėžiant daugybę nužudytų priešų (30000 nužudytų ir nuskendusių). Nurodoma, kad paimta į nelaisvę 10 svarbiausių vadų kunigaikščių ir „satrapų“, 27 didikai ir žymiausi tarėjai, o pareigūnų ir kilmingų karių – daugiau nei 2000. Laiškas baigiamas pažadu toliau kovoti už visos krikščionybės (*totius rei publicae christianae*) reikalą, kad nesustiprėtų nuolat gresiantis Bažnyčiai priešas. Svarbu, kad laiškas rašytas iš karaliaus stovyklos prie Borisovo praėjus vos dešimčiai dienų po mūšio. Panašaus turinio, tik trumpesni, yra kiek vėliau rašyti laišakai kitiems valdovams, kurių rašymo vieta nurodomas jau Vilnius¹⁸.

Taip pat iš Vilniaus rašytas popiežiaus legato Jokūbo Pizono laiškas, datuotas rugsėjo 26 diena. Tai visai kitoks tekstas, palyginus su oficialiais, į formuliarą įspraustais Žygimanto Senojo laiškais, rašytais kanceliarijoje. Jį jau galime laikyti ne tik raštijos ar diplomatinio paminklu, bet ir epistoliarinio žanro literatūriniu kūriniu. Laiškas adresuotas autoriaus draugui Jonui Koricijui, gyvenančiam Romoje, rašomas pirmu asmeniu, gana intymiu tonu, gyvu stiliumi pateikiant nemaža informacijos apie mūšio eigą, detalių – kad ir apie maskvėniškus pinigus, gautus iš karo grobio, kuriuos autorius siunčia draugams kaip įdomybę. Apaštalinis legatas, džiaugdamedamas, kad po pergalės su tarpininkavimo misija nebeteks vykti pas Maskvos tironą, su neslepiamu palankumu ir nuostaba aprašo Žygimanto karinę galią, daug smulčiau nei aukščiau minėtame laiške atskleidžia mūšio eigą,

¹⁸ Plg. laiškus Venecijos dožui bei Julijonui Medičiui, išspausdintus: *AT*, t. 3, p. 187 (nr. CCCXXXVI, CCCXXXVII) ar laišką seseriai Elzbietai (žr. nuorodą nr. 14).

¹⁹ Jacobus Piso, *Epistola Pisonis ad Joannem Coritium de conflictu Polonorum cum Moscovitis*, S.l.: s.n., s.a. [Romae?, 1514?], 4°, 6 nenum. lap.

mini triumfo eiseną, kurioje nugalėtojas karalius įžengė į Vilnių. Įdomu, kad laiške esama leksinių sutapimų su Žygimanto Senojo kanceliarijos ir poetiniais tekstais, kurie bus aptarti vėliau. Jokūbo Pizono, kuris buvo ne tik aukštas pareigūnas, diplomatas, bet ir apsišvietęs žmogus bei poetas, humanistiniu stiliumi, su išsilavinusio žmogaus šmaikštumu grakščiai surašytas laiškas labai tiko ir valstybiniam propagandiniams tikslams, įvykio pristatymui Europoje. Greitai (manytina, kad tais pačiais metais) jis išėjo atskiru spaudiniu¹⁹, vėliau, kaip minėta, ne kartą buvo publikuojamas, dažniausiai kartu su Žygimanto Senojo laišku popiežiui. Reikia pridurti, kad šis diplomatas ir poetas tuomet skyrė vieną eilėrašį Lietuvai ir porą eilėraščių – valdovui²⁰. Vienas Pizono eilėraštis – epigrama, parašyta Oršos pergalės proga, buvo įtrauktas į 1515 metais Romoje išėjusį proginės poezijos rinkinį *Giesmės apie įsimintą pergalę prieš maskvėnus*²¹. Priešpaskutiniame rinkinio kūrinyje, 44 eilučių epigramoje, parašytoje įprastu eleginiu distichu, Jokūbas Pizonas, kaip ir kiti ta proga rašę poetai, stengiasi rasti naują aspektą valdovui Žygimantui išaukštinti. Beje, jis neužmiršta savo diplomatinės misijos – ragina po pergalių sudaryti taiką, nes padėti užbaigti šį Europos valdovų konfliktą turkų grėsmės akivaizdoje buvo pagrindinė jo kaip legato užduotis. Autorius eilėraščio kompoziciniu pagrindu pasirenka dviejų matytų triumfų dviejose sostinėse motyvą: jam, pasiūstam Romos (pirma Julijui II, paskui Leonui X valdant dviem popiežiams), jau du kartus tekę stebėti karaliaus triumfą prieš schizmatikus. Pirmą kartą Krokuvoje, kur stovi labai nagingai pastatyti karaliaus rūmai (*regia qua surgit nulla cessura*

²⁰ Plg.: *Estr.*, t. 24, p. 331. Nurodoma, kad jo poezijos rinkinyje *Schedia* (Vienne Austriae, 1554), be kitų eilėraščių, buvo šie: *De Rege Poloniae*, *De eodem Rege*, *De Lithuania*. Pastarasis eilėraštis su lietuvišku vertimu publikuotas: *Gratulatio Vilnae=Vilniaus pasveikinimas: XVI–XVIII amžiaus tekstų rinkinys*, sudarė Eugenija Ulčinaite, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 76–77.

²¹ *Carmina de memorabili cede Scismaticorum Moscouiorum per Serenis[simum] ac Inuictis[simum] D[ominum] Sigismundum Regem Polonie magnum Ducem Lituaniae, Russiae, Prussiae, Sarmaticae Europae Dominum et heredem apud aras Alexandri magni peracta*, [Romae, 1515], 4°, 10 nenum. lap. Minimas kūrinys išspausdintas lap. [Dⁱⁱⁱⁱ v]-[D^v r].

labori), o miestą šaltais vandenimis skalauja Vysla (*gelidis Istula lambit aquis*), – triumfą prieš valachus. Antrą kartą Vilniuje, kur valdovo rūpesčiu kyla vaizdingi pilies mūrai, po šiaurės dangumi teka Vilnia (t. y. Neris; *Arx ubi conspicuis Rex te eminent auspice muris* || *Vilnaque sub septem recta trione riget*), – kai popiežiumi jau yra Leonas X, tėviškai raginantis po pergalės sudaryti taiką (*Qui vocat affectu te ad pacis iura paterno*). Toliau poetas reiškia viltį, kad ateityje dar labiau pagerbsiąs karalių nugalėtoją ir jo triumphus išgarsinsiąs savo eilėmis.

Vien eiliuotais tekstais pergalę pašlovino kitas tuomet Vilniuje gyvenęs poetas – Andriejus Kšickis (lot. Cricius, lenk. Krzycki). Jis į Vilnių atvyko dar 1513 metais, lydėdamas valdovo žmoną Barbarą, kurios sekretoriumi buvo, ir čia, netoli karo veiksmų lauko, turėjo nemažą tiesioginės informacijos bei įspūdžių apie tai, kas vyksta. Tuo metu parašyti jo eilėraščiai išėjo 1515 metais atskiru spaudiniu Krokovoje²². Šį nedidelį proginės poezijos rinkinį pradeda Jono Silvijaus Amato, kilimo iš Sicilijos, vėliau buvusio Vilniaus kanauninku, laiškas autoriui, kuriame šis prilyginamas Ovidijui Nazonui, o karalienė Barbora – šio apdainuotai Penelopei. Mat pirmąjį eilėrašį Kšickis parašė eiliuoto Barbaros laiško forma – imituodamas Ovidijaus kūrinį *Heroides*. Šiame Kšickio poetiniame laiške karalienė Barbora kviečia savo vyrą valdovą greičiau grįžti iš žygio. Įdomu, kad šalia įdėtas tuomet palaimintuoju laikytam Kazimierui skirtas eilėraštis, kuriame minimi prie jo kapo kabinami vaškiniai votai, tai yra vienas ankstyviausių Kazimiero kulto Vilniuje liudijimų. Šv. Kazimierui skirta ir epitafija²³,

²² Andrzej Krzycki, *Ad Divum Sigismundum Poloniae Regem et Magnum Ducem Lithvanie semper invictissimum post partam de Moskis victoriam Andree Krziczki inclite coniugis sue Cancellarii Carmen*, Cracovie: In aedibus Ioannis Haller, 4°, 13 nenum. lap. Perspausdinta AT, t. 3, p. 191–202.

²³ Šie eilėraščiai su Onos Daukšienės vertimais publikuoti leidinyje *Casimiriانا: Fontes vitae et cultus S. Casimiri=Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, sudarė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2003, p. 156–161. Visi čia minimi eilėraščiai publikuoti poeto eilėraščių rinkinyje: Andrzej Krzycki, *Carmina*, (*Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum*, vol. 3), edidit Casimirus Morawski, Cracoviae: Typis universitatis Jagellonicae, 1888, p. 36–56.

po kurios išspausdinta ilga „Giesmė, trumpai aprašanti tos pačios pergalės žygdarbius“ (*Cantilena eiusdem victoriae rem gestam summarie continens*). Joje rimuotomis strofomis²⁴ pateikiama ir pergalės priešistorė, ir mūšio eiga, minint daug detalių ir dalyvių vardų. Nors tai yra kūrinys, aukštinantis valdovą kaip *pater patriae*, pelniusį, anot Kšickio, ketvirtąjį triumfą savo gyvenime, bet kartu – ir istorinis amžininko bei įvykių dalyvio liudijimas. Gyva patirtis autorių verčia antikinę poetinę formą bei poetinę kalbą ir mitologines realijas keisti „demokratiškesne“ viduramžiška eilėdara ir į ją įvilktu faktais grįstu, iš esmės chronologiniu pasakojimu – tai pats autorius pažymi pavadinime. Istorinio šaltinio, informacijos perteikimo funkcija čia lygiai svari kaip ir poetinės formos, estetiniai privalumai.

Gerokai kitokie yra kūriniai apie Oršos pergalę, rašyti daug toliau nuo veiksmo vietos nei buvo Vilnius – Krokuvoje bei Romoje. Visų pirma tai pasakytina apie turinį. Nepaprastai greitai, vos dviem savaitėm tepraėjus nuo pergalės, jei tikėsime spaudinyje nurodyta išleidimo data – rugsėjo 23 diena, – Krokuvos Unglerio spaustuvėje pasirodė knygelė, kurioje buvo išspausdintas Jono Dantišeko (lot. Dantiscus, lenk. Dantyszek), matyt, teisingiau vadintino Dancigiečiu, pergalei skirtas kūrinys *Improvizuota giesmė* (*Carmen extemporarium*), taip pat jo parašyta *Silvulė apie garsiojo Žygimanto, Lenkijos karaliaus, pergalę prieš maskvėnus* (*Sylvula de victoria inchyti Sigismundi regis Polonie contra Moschos*) bei (tame pačiame spaudinyje) kito autoriaus, šveicaro iš Lindau Valentino Ecko (Ekus, Ecchius) *Himnas, raginantis Krokuvą, kad liau-*

²⁴ Kaip pavyzdį pateiksime dvi pirmas „kantilenos“ strofas (lap. Bⁱⁱ v):

Eia chori resurgamus
 Quartam nostri recolamus
 Principis victoriam
 Qua nec ullam clariorem
 Toto mundo, nec maiorem
 Sol vidit hoc saeculo.

Kaip pažymi lenkų tyrinėtojas, eilėraštyje yra pakartota bažnytinės giesmės *Stabat Mater Dolorosa* ritmika, žr.: Juliusz Nowak-Dłużewski, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce*, p. 53.

*tysi raudojus, ką ji ilgai darė dėl pavojingų nenugalimojo savo karaliaus Žygimanto karo veiksmų prieš maskvėnus, ir dėl įžymios pergalės pritarinama triumfuotų (Hymnus exhortatorius Valentini Ekii Philyripolitani ad Cracoviam ut diutinos singultus quos hactenus ob incertos invictissimi regis sui Sigismundi tumultus contra Moschos habuit, deponat atque plausibiliter ob insignem victoriam triumphet)*²⁵. Pastarajam autoriui priklauso ir ketureilis kreipinys į skaitytoją tituliniam leidinio puslapyje. Abiejų poetų kūrinuose raginama džiaugtis pergale triumfu, niekinamas sutriuškintas maskvėnas, kuris vaizduojamas kaip klatingas žodlaužis, pabrėžiama daugybė žuvusiųjų, kuriais jis užmokėjo už įžulumą, ir reiškiamas neabejotina greito Smolensko atgavimo viltis. Šių autorių hegzametrose netrūksta antikinių palyginimų, mitologinių vardų, bet nerasime jokio konkretesnio vaizdo ar fakto. Greitomis sukurtos eilės paremtos bendra žinia apie pergalę, pirmąją gauta informacija²⁶. Juose daug motyvų sutampa su žiniomis, kurios sklido per valdovo laiškus. Yra išlikęs ir publikuotas valdovo Žygimanto dar iš stovyklos prie Borisovo rašytas laiškas Krokuvos vyskupui, kuriame akcentuojami būtent tie dalykai – priešų sutriuškinimas, žuvusieji, belaisviai, greito visų užimtų pilių atsiėmimo siekis²⁷. Minėtų dviejų autorių poetiniai kūriniai yra proginė kūryba pačia tikraja ir siaurąja šio termino prasme.

²⁵ Jan Dantyszek, *Joannis Dantisci Carmen extemporarium de victoria insigni ex Moschis Illustrissimi principis Sigismundi dei gratia Regis Poloniae Russiae Prussiae Magnique ducis Lithuaniae d[omi]ni atque heredis*, Grachoviae: Per Florianum Vnglerium, XXIII Septembris, Anno 1514, 4°, 4 nenum. lap.

Estreicherio bibliografijoje pažymima, kad skirtingas kūrinių variantas *Carmen heroicum de victoria Sigismundi, contra Moscos* yra perspausdintas 1516 m. kitos Dantišeko knygos pabaigoje – *De profectioe Serenissimi Sigismundi Regis Poloniae Magni Ducis Lithuaniae, Russiae, Prussiaeque domini post victoriam contra Moscos, in Hungariam, Joannis Dantisci Sylva*, Grachoviae: Imprimebat Florianus, anno Domini MCCCCCXVI [=1516], 4°, 4,5 lanko. – Aprašyta pagal: *Estr.*, t. 15, p. 40–41.

²⁶ Władysław Pociecha mini, kad karo kampanijos prieš Maskvą, pasibaigusios Oršos pergale, metu Jonas Dantišekas buvo šalia valdovo Lietuvoje: Władysław Pociecha, *Królowa Bona (1494–1557): Czasy i ludzie Odrodzenia*, t. 2, Poznań: Nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1949, p. 22.

²⁷ *AT*, t. 3, p. 181.

Panašus, orientuotas į Krokuvos miesto auditoriją, yra dancigiečio Kristoforo Suchtenijaus, Pauliaus Krosniečio mokinio, kūrinys, išėjęs Krokuvos Halerio spaustuvėje 1514 metų lapkričio mėnesį²⁸. Suchtenijus nuo 1511 metų gyveno Romoje ir tik per romietiškus ryšius su lenkais jį galėjo pasiekti atgarsiai apie konflikto su Maskva atomazga prie Oršos bei laiškais atėjusi oficiali informacija apie tolimame krašte vykusį mūšį. Vien dėl šių aplinkybių jo eilės (kaip ir vėliau aptarsimos Vapovskio, Ursino Velijaus) pernelyg tiesmukai siekia propagandinio tikslo, pasižymi retorine hiperbolizacija, panegiriškumu, bet ne turinio ir poetinės formos darna. Eilėraštyje hegzametru kuriamas įsivaizduojamas, poetinis mūšio vaizdas, kariniai Žygimanto nuopelnai iškeliami aukščiau nei daugybė minimų garsiausių istorijoje karinių laimėjimų pavyzdžių – nuo Achilo iki Hunų. Gausu Antikos realiųjų ir imitacijos. Galiausiai Žygimantui, įveikusiam maskvėną, siūloma toliau eiti pradėtu pergalingu keliu, plečiant savo valdžią daugybėje vardijamų kraštų, kurie tik ir trokšta paklusti: prieš naują valdovą veriasi kelias į Balkanus, Persiją, Babiloną, Arabiją, net iki Šventosios Žemės, visų Rytų bei Skitijos. Valdovas išaukštinamas tiesiog iki dangaus – Jupiteris jam užleis net dalį Olimpo.

Dar vienas spaudinys su paties Pauliaus Krosniečio eleginiu distichu parašytu eilėraščiu, kaip pagrįstai suabejota ir Karolio Estreicherio bibliografijoje, matyt, neegzistavo, o tokia bibliografinė pozicija atsirado klaidingai šiam autoriui priskyrus pasirodžiusius kūrinius, greičiausiai – supainiojus jį su 1515 metais išleistomis Krosniečio eilėmis, skirtomis Žygimanto Senojo sugrįžimui iš Vienos²⁹.

²⁸ *De nobili et gloriosa victoria per invictiss[imum] Polon[iae] Reg[em] Magn[um] Duc[em] Lith[uaniae] D[ominum] Sigismundum a Moscisc reportata*, Cracoviae: Impressum apud Joannem Haller in regia urbe Cracovia, anno virginei partus MCCCCXIII mense novembri [=XI 1514], 4°. – Aprašyta pagal *Estr.*, t. 30, p. 16. Naudotasi tekstu, 1515 m. perspausdintu minėtame rinkinyje *Carmina de memorabili cede Scismaticorum Moscoviiorum* (žr. nuorodą nr. 21).

²⁹ *Estr.*, t. 14, p. 455–456. Taip pat pgl.: Alodia Gryczowa, „Wokół kongresu Wiedeńskiego: Nieznany utwór Pawła z Krosna“, in: *Pamiętnik Literacki*, r. 42, 1951, p. 891–892.

1514 metais Krokuvoje Unglerio spaustuvėje išėjo maskvėno nugalėtoju valdovui Žygimantui skirta Kasparo Velijaus Ursino giesmė³⁰. Šis autorius, 1512 metais atvykęs į Romą, joje tebebuvo (kaip ir minėtasis Suchtenijus) ir kai 1515 metais ten šviesą išvydo Jono Laskio rūpesčiu išleistas Oršos pergalei skirtos poezijos rinkinys. Tyrinėtojus verčia stebėtis, kodėl jo eilėraštis šiame rinkinyje nebuvo perspausdintas. Ursinas ne tik aukština pergalę bei ją pasiekusį valdovą, bet vaizduoja ir Laskį, popiežiaus bei „purpurą vilkinčių tėvų“ akivaizdoje kalbantį apie karaliaus Žygimanto nuopelnus, ir, pats būdamas iš Silezijos, nostalgiskai apdainuoja laiką, kai Žygimantas valdė jo gimtąjį kraštą. Tačiau jam ypač rūpi turkų grėsmė ir antiturkiška Leono X politika. Pergale prie Oršos jis pasinaudoja artėjančio turkų puolimo ir Europos krikščionių valdovų nesantaikos temai išryškinti. Grėsmingą situaciją gali pagerinti popiežius ir imperatorius. Galime spėti, kad pastarajam – Žygimanto Senojo tuometiniam priešui (iki 1515 Vienos suvažiavimo susitarimų) – teikiamas vaidmuo bei tai, kad pats Ursinas buvo glaudžiai susijęs su imperatoriaus diplomatu Motiejumi Langu, trukdė šio autoriaus kūrybą perspausdinti „Europinės Sarmatijos valdovo“ pergalei skirtame rinkinyje.

1515 metais Romoje dalyvaudamas V Laterano Visuotiniame Bažnyčios susirinkime ir atlikdamas diplomatinę misiją, Gniezno arkivyskupas Jonas Laskis pasirūpino ir Oršos pergalės garsinimu. 1515 metų pradžioje (sausio 25 dieną Siksto kopyčioje) vyko padėkos šv. Mišios už pergalę, paties popiežiaus aukotos kardinolų, kitų valstybių pasiuntinių akivaizdoje. Garsus to meto oratorius romietis Kamilas Porcijus pasakė karalių Žygimantą ir pergalę šlovinančią kalbą, aidėjo pabūklų šūviai ir saljutai. Žinoma, kad Laskis netgi prašęs atidėti Susirinkimo sesiją, kol atvyks Maskvos belaisviai kaip pergalės įrodymas.

³⁰ Caspar Velius, *Casparis Velii Silesitae, Ad Sigismundum Regem Poloniae, Moschorum victorem, Poema heroicum*, Cracouiae: Imprimebat Florianus Vngler, 1514. – Vėliau perspausdintas kitu pavadinimu: „In inclitum Regem Sigismundum Poloniae, ob Moschos debellatos Epinicion“, in: *Casparis Ursini Velii e Germanis Silesii Poematum libri quinque*, Basyleae, 1522. – Aprašyta pagal: *Estr.*, t. 32, p. 64.

Jis pasirūpino, kad būtų surinkti ir išleisti žymesni pergalei skirti poetiniai kūriniai³¹. Knygos sudarymu, jo pavestas, atrodo, rūpinosi Bernardas Vapovskis. Po dedikacinio Laskio laiško (dėl kurio ekskurso apie slavų etnogenęzę ir geografiją manoma, kad buvo parašytas Vapovskio) rinkinyje antrąkart paskelbti minėtų autorių kūriniai: Jono Dantišeko eilėraštis (*Silva*), Valentino Ecko himnas, Kristoforo Suchtenijaus eilėraštis (*Silva*), Andriejaus Kšickio poetinis laiškas karalienės Barbaros vardu bei „Epigrama Lenkijos karaliui“. Buvo pridėti ir nepublikuoti tekstai: aptartoji popiežiaus legato Jokūbo Pizono „Epigrama“ ir specialiai šiam rinkiniui paties sudarytojo Vapovskio sukurta „Panegirika“³². Pastarajame, kaip ir dera panegiriniame proginiame kūrinyje, nerasime faktinės medžiagos ar pasakojimo, net pačiai pergalei skirta nedidelė kūrinio dalis. Tačiau Vapovskis, kuris buvo ir kartografas, kartu su Lenkijos parengęs ir LDK žemėlapi, gausiai pažeria jo geografines žinias rodančių antikinių ar antikizuotų etnonimų, ne kartą paminėdamas ir Lietuvą, lietuvius, gausių vietovardžių pagalba kurdamas plačių Žygimanto valdų ir užkariavimų vaizdą, ragindamas jį net užimti totorių žemes. Šiais motyvais jo kūrinys panašus į minėtą Suchtenijaus eilėrašį.

Rinkinį užbaigia Trankvilo Androniko sapfine strofa parašyta „Odė gerbiamojo ir kilmingojo pono Gniezno arkivyskupo Jono Laskio triumfe, surengtame dėl nenugalimojo Lenkijos karaliaus Žygimanto pergalės prieš maskvėnus“ (*Ode F. Andronici in Triumpho R[everendissimi] atque amplis[imi] Domini Ioannis de Lasko Archiepiscopi Gneznensis de victoria Invic[tissimi] Sig[ismundi] Poloniae Regis contra Moscos habito*), kuris kažkodėl nepaminėtas antraštiniame puslapyje greta kitų rinkinio kūrinių. Tai Romoje sukurtas proginis eilėraštis, neturintis tiesioginio ryšio su pačia pergale prie Oršos, o tik su jos at-

³¹ *Carmina de memorabili cede Scismaticorum Moscouiorum* (op. cit., žr. nuoroda nr. 21.)

³² *Bernardi Vapovski de Radochonice Panegiris*. – Perspausdinta in: *Scriptores rerum Polonicarum*, t. 2, Cracoviae: Sumptibus Academiae Litterarum Cracoviensis, 1874, p. 347–353.

garsiais amžinajame mieste. Jį galėtume pavadinti labai aptakia poetine variacija šventinio renginio, pergalės proga vykusio Romoje, tema. Eilėraštyje vienintelį kiek konkretesnį priekyje žengiančio Laskio, lenkus balsu ir plojimais šlovinančios romiečių minios vaizdą galime laikyti ir įvykusio renginio atvaizdu, ir tiesiog poetine konvencija.

Atskiriomis brošiūromis pasirodžiusius Žygimanto Senojo laiško popiežiui bei Jokūbo Pizono laiško leidimus Krokuvoje bei Romoje papildė ir vokiški spaudiniai. Šie laikraštinės spaudos prototipai siekė operatyviai pateikti kuo smulkesnę ir gausesnę informaciją apie įvykį, daryti tai kuo patikimiau arba bent įtikinti skaitytoją jos patikimumu. Su literatūriniu veikalu tokie spaudiniai neturi daug bendro ir yra įdomesni kaip istoriniai šaltiniai, todėl čia jų plačiau neapatarsime. Tačiau jie rodo naujaisiais laikais atsiradusią, naujaip išnaudojamą galimybę per spausdintą žodį greitai skleisti savą įvykių interpretaciją, kuria pirmą kartą Lenkijos ir Lietuvos istorijoje buvo pasinaudota propagandiniais tikslais. Šie spaudiniai taip pat daro išskirtinę pergalės prie Oršos proga pasirodžiusių rašytinių propagandinių šaltinių, skirtų plačiam Europos skaitytojui, visumą.

Žinomi bent du tokie leidiniai be vietos ir spausdinimo datos nuorodų. Nustatyta, kad platesnysis iš jų (*Teisinga Lenkijos karaliaus mūšio su Moskovijos kunigaikščiu pradžia ir pamokos*), pateikiantis smulkų mūšio aplinkybių ir eigos aprašymą bei perspausdinantis apie tai informuojantį Žygimanto Senojo laišką Poznanės vyskupui Jonui Lubranskiui, yra išspausdintas Leipcige³³, o antrasis, trumpesnis ir iš

³³ *Warhafftiger Anfāg vnd Vndericht der Schlacht ſo der König yn Poln ietzundt mit dem obersten Hertzogē yn Moscouia am Tag der yūckfraw Marie geburt yn viertzenden Jar gehabt*, [Leipzig: Martin Landsberg, 1514]. – Plg.: Konrad Zawadzki, *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI–XVIII wieku: Bibliografia*, t. 3: 1501–1725, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1990, p. 1–2 (nr. 1716). Spaudinys plačiau aptartas: Ulrich Kopp (Wolfenbüttel), „Relacja o bitwie pod Orszą (1514) – współczesna gazeta ulotna w języku niemieckim (Neue Zeitung)“, in: *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, r. XXXIV–XXXV, 1984–1985, p. 109–111; Konrad Zawadzki, *Początki prasy polskiej: Gazety ulotne i seryjne XVI–XVIII wieku*, Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2002, p. 49–50.

esmės esantis pirmojo santrauka (be minėto valdovo laiško) – Niurnberge³⁴. Dalis spaudiniuose pateikiamos informacijos skiriasi, kai kurie minimi faktai yra nežinomi iš kitų šaltinių (pvz., apie valdovo potvarkį po mūšio nulieti Krokuvoje 50 didelių ir 50 mažesnių pabūklų, ir 30 panašių nulieti Vilniuje).

Suprantant, kad apžvelgta poetinė kūryba buvo ir propagandos dalis, diplomatijos įrankis, pažymėtina, jog negalime į aptartus kūrinius žvelgti vien kaip į kokios nors valdovo ar politinio elito organizuotos planingos propagandinės kampanijos vaisių. Ginklo pergalė, dar tokia netikėta ir didelė, traukė rašytojo plunksną, įkvėpė. Spontaniškumą liudija pagiriamasis žodis karvedžiui Konstantinui Ostrogiškiui Lietuvos metraščiuose³⁵, *ex tempore* kuriamų eilių greitas publikavimas. Aišku, kartu buvo aukštinama Jogailaičių galybė, valdovas, pelnomas jo palankumas, garsinama šalis ir savas (autorių) vardas.

Skubotumas lėmė, kad pasirodę poetiniai kūriniai nebuvo šedevrai, vėliau nebuvo itin vertinami literatūros tyrinėtojų (kad ir Dantišeko eilės, palyginti su kitu jo poetiniu palikimu). Galima išskirti tik Kšickio eiles – tiek dėl poeto talento, originalesnių nei kiti pergalei skirti epinikijai poezijos formų, tiek dėl jo, rašiusio Vilniuje, artimesnio sąlyčio su faktine medžiaga ir įspūdžių autentiškumo. Būtent autentiškas sąlytis su įvykiu bei humanisto plunksna bene įdomiausią ir meniškiausią šiame kontekste daro iš Vilniaus rašytą popiežiaus legato Jokūbo Pizono laišką bei eilėraščius.

Kuo toliau nuo Lietuvos buvo kuriami Oršos mūšiai skirti tekstai, tuo rečiau juose randamas Lietuvos vardas. Sunkiai Europos

³⁴ *Die Schlacht vō dem Kunig von Poln. uñ mit dem Moscowiter gescheen am Tag Marie gepurt, M.LLLLL.Xiiii*, [Nürnberg: Hieronymus Hölzel, 1514].

³⁵ „Вольнская краткая летопись“, in: *Полное собрание русских летописей*, т. 35: *Летописи белорусско-литовские*, Москва: Издательство „Наука“, 1980, p. 125–127. – Turbūt šis tekstas turimas galvoje minint tam pačiam karvedžiui skirtą odę ukrainiečių kalba (plg.: Bronius Dundulis, *Lietuvos užsienio politika XVI a.*, p. 65). Literatūroje minima net nugalėtoją kunigaikštį Konstantiną Ostrogiškį šlovinti gudiška istorinė daina: Анато́ль Пятро́вич Грыцке́вич, „Аршанская бітва 1514“, in: *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі*, т. 1, Мінск, 1993, p. 187.

geografijoje šiauriau Alpių ar Vienos besigaudantiems italams, kurie buvo pirmieji Romoje išleisto rinkinio skaitytojai, atrodo, nebuvo linkstama kvaršinti galvos realiais tolimosios LDK vietovardžiais (dar paminimas Dnepras, bet neminimi Smolenskas ar Orša). Viename iš laiškų apie šią aplinkybę kalbama tiesiogiai³⁶. Daug priimtinau juos buvo keisti antikinėmis realijomis bei iš Antikos literatūros, Ptolemajo geografijos girdėtais pavadinimais. Ypač tai akivaizdu su LDK bent kiek glaudžiau nesusijusių autorių kūrinuose. Pakankamai tiksliai apie įvykius bei jų dalyvius pasakojantis ir šiandien skaitytojui bene įdomiausias ilgas Kšickio eilėraštis net nebuvo įtrauktas į romietišką spaudinį. Gal – kad jame nedominuotų šio autoriaus poezija, gal dėl viduramžiškos eilėdaros, netikusios publikacijai Renesanso centre, o gal – dėl tos tolimam europiečiui „neįdomios“ ir pernelyg sudėtingos realijų gausos. Tačiau į rinkinį įtrauktame Kšickio eilėraštyje randame ir karvedžių vardus, ir plačiausią, gražiausią Lietuvos kariuomenės, besiveržiančios į mūšį, apibūdinimą (tiesa, po pirmiau pastebimų lenkų):

Demum spem dederat generosa Polona iuventus
 Plurima quae domini venit amore sui
 Nec Lituana minus pubes pulchraeque cohortes
 Et conductus eques, intrepidusque pedes
 Quorum fertur erat pugnandi tanta cupido
 Ut fremerent animis devoverentque moras.³⁷

³⁶ Apie tai kalba karaliaus kancleris, nominuotasis Vloclaveko vyskupas Motiejus Dževickis (lot. Drevitius, lenk. Drzewicki) savo laiške draugams patricijams Venecijoje, rašytame Vilniuje 1514 m. spalio 22 d.: *Mitto vobis brevem epistolam de ipsa Victoria conscriptam, que vera continet; et tamen vobis difficile est intelligere omnia, quoniam nec loca ubi gesta res sunt, neque homines, per quos gestae, cognita sunt*, žr.: Marino Sanuto, *I diarii di Marino Sanuto*, col. 387.

³⁷ *Carmina de memorabili cede Scismaticorum Moscoviorum*, lap. Dⁱⁱⁱ r. („Galiausiai viltį suteikė kilminga lenkų jaunuomenė, || kuri gausiai atvyko iš meilės savo valdovui. || Ne mažiau – ir lietuvių jaunimas bei gražūs pulkai, || ir surinkta raitija, ir bebaimiai pėstininkai. || Sakoma, kad jų troškimas kautis buvo toks, || kad jie šaukė ir širdyse keikė delsimą.“)

Jau įžanginiame Laskio pasirašytame laiške tekalbama apie Sarmatiją, apie lenkų ir slavų bendrą kilmę, ir lenkų tautos, kovojančios už krikščionybę, misiją (*solique Poloni tantam barbarorum vim sustineant*). Tekstuose, rašytuose lenkų ar su Lenkijos diplomatais susijusių asmenų, be Jokūbo Pizono apdainuoto Vilniaus, Lietuvos pusę dar pamini Suchtenijus (prabėgomis greta kitų kovojusių tautų mini *Lituos acres*); Vapovskis kartu su lenkais sako prie Dnepro atvykus ir lietuvių būrį (*Nec Lituana cohors praetereunda venit*), kitur apie „narsius lietuvius“ kalba tik kaip apie lenkų sąjungininkus (*Inducas fortes Lituos socia arma Polonis*). Įdomu, kad šis istorikas neužmiršta užsiminti ir apie neblėstančią Vytauto, karvedžio, šlovę, kviesdamas Žygimantą Senajį nukariauti skitus, gyvenančius prie Juodosios jūros, kur buvo nužygiavęs didžiadvasis Vytautas (*fausto hanc magnanimus peragravit Marte Vitoldus*).

Taigi galima įžvelgti dėsningumą, kad kuo toliau nuo įvykio vietos sukurtas eilėraštis, tuo akivaizdžiau matyti menkesnis informuotumas, konkretumo stoka; labiau schemiški, standartiniai batalijų vaizdai; polinkis į panegirinę retoriką be faktų. Akivaizdu ir tai, kad kūrybinės intencijos daugiausia buvo susijusios su karaliaus dvaru ir jo politikos reprezentacija užsienyje. Pagrindinės poetinių pranešimų mintys – džiaugsmas dėl pergalės prieš tironą, žodlaužį maskvėną, tironiją ir įžūlumą, prieš schizmatikus, valdovo (karaliaus) triumfas, nuopelnai krikščionybei, katalikybei prie šiaurrytinių jos ribų. Daugiau nei lenkų ir užsienio autorių panegiriniai poetiniai tekstai informacijos teikė paties valdovo laišakai. Poezijos tikslai buvo proginiai panegiriniai – kaip ir minėtos romiečio oratoriaus kalbės.

Gana paradoksaliai, iš pirmo žvilgsnio, didžiausiu poetiniu pasieki- mu, susijusiu su šia pergale ar jo paskatintu, galime laikyti Jono Visliciečio poemą apie Žalgirio mūšį *Bellum Prutenum*, išėjusią 1516 metais³⁸.

³⁸ Prieinamausias naujas leidimas su įvadu, komentaru, vertimu: Joannes Vislicensis, *Prūsų karas=Bellum Prutenum*, parengė ir išvertė Eugenija Ulčinaite, Vilnius: Mintis, 1997.

Nemenkos apimties kūrinių Vislicietis turėjo pradėti rašyti gerokai prieš jo išleidimo laiką. Labai tikėtina, kad pagrindiniu impulsu ir buvo 1514-ųjų rudens pergalė prie Oršos. Galima numanyti, kad pats pergalės, pasiektos praėjus kiek daugiau nei šimtmečiui nuo Žalgirio, dydis bei garsas skatino ją iškelti, atnaujinant valdovo protėvių karinės sėkmės garsą, – didinga praeities istorija buvo geresnė medžiaga epiniam užmojui. Išaukštinant Žygimantą Senąjį apdainuoti ne vien šio valdovo karinę sėkmę, bet pasitelkti senelio Jogailos bei Vytauto žygius buvo literatūriškai vykęs sumanymas. Poemoje nuo karo su kryžiuočiais poetas ne vienoje vietoje žvilgsnį nukreipia į Maskvą ir, užbėgdamas už akių, mini didžią pergalę „žemėj lietuvių“, kuri pratęsiasi Jogailos šlovę. Kartu kūrinyje išaukštinti senelio pasiekimai virsta paties anūko Žygimanto nuopelnais ir ginklu apginta garbe. Šiai pergalei poetas skiria odę, parašytą alkajine strofa, kurią prideda herojinės poemos pabaigoje, ir tokiu triumfo akcentu užbaigia šimtmetį apimančią eiliuotą Jogailaičių kroniką³⁹. Pastebėtina, kad neseniai įvykusios pergalės prieš maskvėnų realija apgaubia ir kompoziciškai įrėmina pačią poemą: tiesiogiai neminėdamas Oršos, poetas kūrinių pradeda nuo aliuizijos į neseną valdovo karinę sėkmę – pirmomis eilutėmis aprašo plačiai sklindantį gandą apie valdovo triumfą. Poema pabaigiamą jau detalai vaizduojant karinius valdovo Žygimanto nuopelnus, kurių didžiausias – ta pati pergalė prieš „skitų vadą“, įvykusi rugsėjį, kai grįžo į Vilnių su atsivežtu karo grobiu bei paimtomis priešo vėliavomis.

Illo Septembri, quo victricem retulisti
Fronte tua laurum, pessumdans agmina magni

³⁹ Joannes Vislicensis, *Joannis Vislicensis ode tricolos tetrastrophos ad Serenissimum Principem Sigismundum Regem Poloniae etc. super suum cum Scythis duellum victoriamque de eisdem octava Septembris, alias ipso die Nativitatis Mariae faustiter nactam sub anno salutiferae incarnationis Domini MD XIV* („Jono Visliciečio trinarė ketureilė strofa šviesiausiam valdovui Žygimantui, Lenkijos karaliui ir t. t. mūsų su skitais ir pergalės prieš juos, pasiektos rugsėjo 8, t. y. Marijos Gimimo, dieną 1514 Viešpaties išganingojo įsikūnijimo metais, progą“), in: *op. cit.*, p. 104–105.

Multa ducis Scythici, dives spoliis et opimis
Cum tot mancipiis belli vexilla ferendo
Ad tua Lithuanæ præstantia moenia Vilnæ.⁴⁰

Dar pažymėtina, kad poetas, aukštindamas valdovą, savo kūrinyje pasinaudojo daugeliu iškart po pergalės publikuotų eilių motyvų. Be šių poetinių skolinių analizės neįmanoma tikslesnė poemos poetikos analizė, bet tai jau kitų studijų tema.

Iš pateiktos apžvalgos galime matyti, kaip visuomenės konsolidaciniai poreikiai karinės agresijos akivaizdoje bei pergalės džiaugsmas, su ja siejamos saugumo, ateities galybės viltys paskatina visuomeninę, politinę ir meninę mintį atspindinčių tekstų gana gausų viena laikį proveržį. Šis fenomenas įvairiai sąveikauja su platesniais kultūros reiškiniais taip pat ir platesnėse chronologinėse ribose, gana netikėtai aspektais kaip savitas veiksnys įsilieja į kultūros raidą ir apskritai tampa svarbia tos laiko atkarpos (šiuo atveju XVI a. pradžios) kultūrinės panoramos dominante ar dalimi.

Baigti norisi keliais pastebėjimais, kylančiais ieškant šių sąsajų.

1. Įdomu pažvelgti į pergalės prie Oršos proga sukurtos raštijos ryšius su ankstyvuoju šv. Kazimiero kultu: 1513 metų rudenį kartu su karaliene į Vilnių pas besirengiantį karui su maskvėnais valdovą atvykęs minėtasis jos sekretorius poetas Kšickis eilėmis meldžia, kad iš dangaus sosto Kazimieras, garsėjantis tiekia stebuklų, palankiai pažvelgtų į brolių Žygimantą, kariaujantį su daugeliu priešų. Jį atkartoja Jonas Vislicietis 1516 metais išleistoje poemoje, dar tiesiau ragindamas padėti broliui ir tėvynės žemei. Nors tiesiogiai niekur neminima, kad pergalė buvo pasiekta su pal. Kazimiero dangiška pagalba – šaltiniuose yra minimi tik Švč. Mergelės Marijos, per kurios šventę vyko mūšis, bei šv. Stanislovo vardai, – bet mintis apie

⁴⁰ „Tą rugsėjį, kai į savo Lietuvos puikiuosius Vilniaus mūrus grįžai su galva pergalingai [puošiančiais] laurais, pražudęs daugybę didžiojo skitų kunigaikščio pulkų, veždamasis gausų grobį ir [nuplėštus] šarvus su daugybe belaisvių, nešdamas karo vėliavas“, in: *op. cit.*, p. 100 (*Liber III*, 251–256. – Prozinis vertimas straipsnio autoriaus.)

Kazimiero globą beveik neabejotinai „sklandė ore“ ir Oršos mūšio metu. Būtent iš 1514 metų išlikę pirmosios žinios apie konkrečius žingsnius siekiant pradėti Kazimiero kanonizacijos procesą Romoje. Tuo rūpinosi ten rugsėjo mėnesį nuykęs Vilniaus kanauninkas Laurynas Mendzileskis. Tuo metu Romoje buvo ir Vilniaus vyskupas Albertas Radvila, ir minėtasis Gniezno arkivyskupas Jonas Laskis. Iš susirašinėjimo su Roma netrukus po pergalės, 1515 metų sausio mėnesį, žinome, kad karaliaus pavedimu Mendzileskis pradėjo rūpintis kanonizacijos reikalais⁴¹. Valdovų suvažiavimas Vienoje po metų, 1515-aisiais, bei atnaujinta Habsburgų ir Jogailaičių sąjunga imperatoriui Maksimilijonui nutraukus sutartis su Maskva, buvo aplinkybė, sąlygojusi ir Habsburgų paramą Kazimiero kanonizacijos reikale, nes jis buvo Elzbietos iš Habsburgų sūnus. Po kelerių metų popiežiaus legatas Zacharijas Ferreris jau *in extenso* aprašo stebuklingą Kazimiero paramą Lietuvos kovoje su maskvėnais 1519 metais kaip pagrindinį, garsiausią su jo vardu siejamą stebuklą. Vėliau hagiografas Grigalius Svencickis būsimam šventajam priskiria ir pergalės prie Polocko 1518 m. nuopelnus. Turėdami tokius faktus matome, kad vėlesnės Kazimiero kulto sąsajos su dangiškos paramos poreikiu karuose su galingu priešu bei besirandantys minėti literatūriniai motyvai išvelgiami jau Oršos mūšio metu.

2. Kartu su Lenkija pirmą kartą 1514 metais galime rasti taip plačiai naujienų spaudiniuose, kartais efemeridėmis vadinamame

⁴¹ Apie šiuos persipynusius reikalus kalbama Jono Laskio laiške, rašytame iš Romos 1515 m. sausio 16 d.: jame minima, kad atvykęs Vilniaus prepozitas aktyviai rūpinasi palaimintojo Kazimiero kanonizacija, kad dėl vėluojančių karaliaus laiškų prašė, ir buvo atidėta kardinolų kolegijos sesija; kad Volskis, kurio laukia ne tik jis, bet ir pats popiežius, užgaišęs vis neatvyksta su naujomis žiniomis iš valdovo, o sausio pirmą dieną gautas laiškas apie pergalę buvo jau neleistinai pavėlavęs, nes seniai apie tai žinoma – taip pat ir Venecijoje, ir net iš privačių laiškų. Nepaisant to, popiežius labai apsidžiaugęs ir nurodęs, kad šv. Pauliaus atsivertimo dieną būtų aukojamos giedotinės padėkos Mišios prie šv. Petro karsto, būtų pasakyta vieša kalba, šlovinanti jo didenybę, jo protėvius bei lenkų ir lietuvių [sic!] tautą ir jo valdas. O kitą dieną buvo atsakyta į Žygi-manto Senojo laišką, žr.: AT, t. 3, p. 325. (nr. CDXLII.)

šiandieninių laikraščių prototipe, paskleistą Lietuvos vardą, tiek valdovo, tiek valstybės kaip forposto prieš schizmatikų Maskvos valdovo tirono agresiją įvaizdį. Su juo, kaip ir kaimynai lenkai, galime sieti „laikraštines spaudos“, susijusias su Lietuva, istorijos pradžią. Juk tų žinių pagrindu buvo Žygimanto Senojo iš Vilniaus rašytas laiškas apie pergalę, kita informacija, skirta Europos valdovams ir gyventojams. Tai, atrodo, iki šiol jokiuose Lietuvos istoriniuose tyrimuose neakcentuota mintis.

4. Propagandinės raštijos „korpusas“ priskirtinas prie svarbiausių ir juo labiau brangintų XVI a. pradžios literatūrinių reiškinių (nes pasiskaičius ligšiolines literatūros istorijas jų randame išties negausiai), neabejotinai formavusių savitą LDK humanistinio tipo raštijos aplinką, tekstyną, literatūrines temas, artimai susijusias su visuomeninėmis aktualijomis.

5. Plačiąja prasme Oršos pergalės legenda, įamžinta ir raštijos paminkluose, prisidėjo, anot Mečislovo Jučo, kuriant „lietuviškojo patriotizmo kanoną“⁴², katalikiškojo lietuviškojo etnos, lietuviškojo vadovaujančio branduolio (Vilniuje, Trakuose, Žemaitijoje) ideologijos formavimuisi. Iš čia savo ruožtu kilo ir savo krašto šventųjų ar šventojo paieškos⁴³. Oršos mūšio recepcija daugiatautės valstybės visuomenėje tapo ją konsoliduojančiu veiksmu. LDK stačiatikiai didžiavosi pergale Oršos mūšyje prieš maskvėnus, kuri buvo pelnyta vadovaujant stačiatikiui kunigaikščiui Konstantinui Ostrogiškiui, ir tai vienas ryškiausių jų patriotizmo pavyzdžių.

6. Per kultūrinių reiškinių prizmę nesunkiai įžvelgtume Oršos mūšio raštijoje bei literatūroje sąsajas su lietuvių kilmės teorijų reiškiniu XVI amžiaus pirmajame trečdalyje, kaip tautos, visų pirma politinės tautos, bei pačios Lietuvos valstybės konsolidacijos ir identifikacijos poreikio išraiška. Juk būtent po Vienos suvažiavimo sukuriamas Mo-

⁴² Mečislovas Jučas, *Krikščionybės kelias į Lietuvą: Etapai ir problemos*, Vilnius: Baltos lankos, 2000 p. 113.

⁴³ Plg.: *ibid.*, p. 104.

tiejaus iš Miechovo istorinis veikalas, kuriame nerasime palankumo Lietuvai, bet mielai pasakojama legenda apie kilmę iš romėnų, anot S. Narbuto, „kaip Jogailos, o kartu ir Jogailaičių kultūrinio portreto dalis“⁴⁴. Šis lenkų istorikas kartu su kitais autoriais legendą plačiai paskleidė jau spausdintose knygose. Oršos pergalė taip pat tapo vienu pagrindinių valdovo iš šios dinastijos Žygimanto Senojo gyvenimo ir jo istorinio portreto bruožų.

7. Oršos mūšio raštija, nors didžia dalimi nukreipta į valdovo garbinimą bei propagandą užsienyje, siejasi ir su Lietuvos metraštinės istorijos radimusi, išsilavinusių asmenų veiklos intensyvėjimu Lietuvos valstybėje ir humanistiniu tos veiklos pobūdžiu, Lietuvoje parengtų ar Lietuvos piliečių užsienyje išleistų spaudinių, ypač lotyniškų, gausėjimu.

Dar keli rinkiniai raštijos ir kultūros faktai, kurie gal rečiau paminimi kalbant apie literatūros istoriją, bet kartu su Oršai skirtos kūrybos bei raštijos gausa rodo kultūrinių procesų veržlumą XVI amžiaus pradžioje: būtent nuo XVI amžiaus pradžios turime išlikusius su laiku vis turiningesnius Vilniaus kapitulos aktus, jų rankraštinių originalų, o 1520 metais sušaukiamas pirmasis vyskupijos sinodas. Apskritai nuo XVI amžiaus pradžios pastebimas Lietuvos Metrikoje aktuotų dokumentų kiekio didėjimas⁴⁵. 1522 metais Vilniaus miestas pabaigia apsijuosti sienomis, pradėtomis statyti dar Aleksandro laikais, o Vilniaus pilyse bei mieste vyksta intensyvios statybos, sostinėje dirba ir kviečiami įvairiausi amatininkai ir meistrai. Ne veltui su Žygimanto Senojo vardu kylančius Vilniaus pilies mūrus aptartame eilėraštyje sieja Jokūbas Pizonas. Štai 1514 metų liepos 22 dieną Žygimantas Senasis, būdamas Vilniuje ir kaupdamas

⁴⁴ Sigitas Narbutas, „Lietuvių kilmės iš romėnų legenda kultūrinės integracijos šviesoje“, in: *Literatūros istorija ir jos kūrėjai, (Senoji Lietuvos literatūra, kn. 17)*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 301–302.

⁴⁵ Antanas Tyla, „Vilniaus miesto dokumentai Lietuvos Metrikoje“, in: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, kn. 3, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2001, p. 15.

pajėgas prieš Maskvą, iš Gdanskio kviečiasi „dailidę“ Mykolą Erkingerį užbaigti tvirtovių darbus⁴⁶. Tai buvo tas pats architektas, daug laiko praleidęs Vilniuje, kurio dėka, galimas daiktas, amžiaus pradžioje buvo pastatyti savitos vilnietiškos ar lietuviškos gotikos šedevrai – Šv. Onos ir Bernardinų bažnyčios, esančios ties gotikos ir renesanso stilių riba, taip pat Kauno bernardinų Šv. Jurgio bažnyčia, Perkūno namai ar dabar Pilies g. 12 stovintis namas (tiesa, tai tik viena iš hipotezių)⁴⁷.

Aptartieji Oršos tematikos kūriniai, ypač sukurti Vilniuje, iškalbingesni, kai juos vertiname kartu su šiais ir kitais XVI amžiaus pirmosios pusės kultūros faktais, besipinančiais į įvairiaspalvį ir savitą audinį.

Pergalė prie Oršos buvo vienas iš svarbiausių įvykių, kai po Europą skambėjo valdovo iš Jogailaičių dinastijos bei Lenkijos ir Lietuvos valstybių vardas. Diplomatinio susirašinėjimo laišakai buvo rašomi visų pirma Lenkijos karaliaus vardu ir dažnai apie pergalę kalbama kaip apie Lenkijos karalystės pergalę prieš Maskvą. Bet pasiekta LDK teritorijoje, Lietuvos kariuomenei sudarant pagrindinę į mūsų stojusios kariuomenės jėgą, vadovaujant LDK pareigūnui ir garsiam karvedžiui Konstantinui Ostrogiškiui, pergalė buvo didelis ir nepaneigiamas LDK nuopelnas. Lenkijos bei svetimšalių diplomatų ir poetų kūrybinėmis pastangomis vykdyta laimėjimo propaganda dėmesį telkė daugiausia į valdovo asmenį bei Lenkijos vaidmenį, tačiau Europos galingųjų dėmesį kreipė taip pat ir į Lietuvos valstybę, vykusiai prisistačiusią kitais – 1515 – metais Vienos suvažiavime. Pergalė buvo proga karinės šlovės spindesy nuskambėti Lietuvos vardui, kartu – perteikti Europai daugiau informacijos apie šį katalikybės avanpostą šiaurėje. Iš istorinės perspektyvos matyti, kad ta galimybė buvo išnaudota toli gražu ne iki galo, nes kunigaikštystės visuomenės elitui dar trūko išsiugdytų savų atitinkamo lygio asmenybių, galinčių tarptautiniu

⁴⁶ AT, t. 3, p. 141–142, nr. CXCVII.

⁴⁷ Vladas Drėma, *Vilniaus Šv. Onos bažnyčia. Vilniaus katedros rekonstrukcija 1782–1801 metais*, Vilnius: Mokslas, 1991, p. 72–77, 100.

lygiu tai padaryti iš Vilniaus ar atstovaujant valstybę svetur. Šiaip ar taip akivaizdu, kad didžia dalimi apžvelgtų raštijos paminklų dėka pergalė prie Oršos tapo „embleminiu“ tiek karaliaus gyvenimo, tiek LDK ir Lenkijos XVI amžiaus pirmosios pusės ar net viso XVI amžiaus kariniu įvykiu.

Įteikta 2006 05 31
Priimta 2006 06 27

Mintautas Čiurinskas

PROPAGATION OF THE VICTORY AT ORSHA (1514)
 IN EUROPE: REVIEW OF THE SOURCES,
 ITS LITERARY AND CULTURAL ASPECTS

Although the battle at Orsha in 1514 by its meaning and subsequences can not equal the victory in the Battle of Grünwald (Žalgiris), however it was also the "great" one and the fame of it spread widely over the Europe. Even in the period before this battle the intensifying hostility and war operations between the Grand Duchy of Moscow and Grand Duchy of Lithuania (GDL), also the complex of conflicts of interests between Poland-Lithuania and Muscovy, Teutonic Order, Emperor Maximilian I, the Pope, Habsburgs and Jagiellonians were mostly relevant points in the European international politics of this time, which determined alliances and treaties between the states and the process of hard diplomatic struggle. In such way the conflict became very known and "advertized", it captured the attention of most powerful European rulers. Victory of Orsha caused a sensation in Europe. It became an "emblematic" event in the life of Sigismund the Old and also the main event in the history of the beginning of the century or even in all 15th century. Different propaganda means were applied to answer European interest in this famous victory against schismatics-ruled Muscovy: the triumphal processions and salutes took place, the flags of beaten army were placed in the main sanctuaries of Lithuania and Poland and special envoys transported Russian war captives to Buda, Venice, Rome and other cities. On the large scale and very speedily the information about the battle spread in writings, especially which have got into print. These texts which appeared in the short period of time make one whole which is important for the culture of GDL in different aspects. They deserve a close look as a complex of historical and literary sources, but till now we don't have a sufficient analysis of them. They could be divided in documental sources (mostly epistolary propaganda, containing main information about the victory), literary texts (mostly poems) and the texts in the printings in German which were prototype of later newspapers. The whole of the texts of such kind is overwield in the paper as well as the authors. An attention is paid to the literary aspects (themes, literary forms, artistic imagination, echoes of Antiquity). The relations with other writings of GDL in this period, the impact of propaganda in Europe, the contexts in which the name of Lithuania was mentioned in the texts and the role of those writings in the process of making of stereotypes in later historical literature are also evaluated.